

JORDI VILARET I VILAR

EL DR. FONTANALS DE LLEIDA:
UN NOM A RECORDAR.

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet 7-9 de juny de 1985
Actes, Volum II

Maig de 1928. Mor a la ciutat de Lleida, als 65 anys, un home notable: Francesc Fontanals i Araujo. Es degà del Cos de metges de la Beneficiència Provincial i director del Parc Sanitari de la Diputació. Ostenta a més a més el major rang en la Creu Roja lleidatana. La premsa del moment ens diu que el seu enterrament fou una manifestació popular mai no vista fins llavors. Al front de l'acompanyament fúnebre es disposen tres presidències; però darrera les forces més assenyades segueixen en silenci les classes més pobres. Diuen que aquet dia, la gent va omplir carrers i balcons per a donar l'últim adeu a un home bó (1). Però Fontanals era a més un gran professional. Aquest modest treball relata alguns fets que ho evidencien. Per això hem de endarrerir-nos quinze anys.

Any 1913. El Delegat provincial de Sanitat a Lleida Dr. Ximenez del Rey envia una memòria al ministre de la Governació sobre l'epidèmia de febre tifoidea que abatessa el partit judicial de Viella. Les coses van esdevenir així:

L'agost de 1912 es registrà el primer cas diagnosticat de tifoide en el poble de Gausach que té 21 veïns i està situat a pocs centenars de metres de Viella. El malalt mor, i a continuació tots els veïns cauen malalts. La tifoide deixa al seu pas, 4 morts. Al setembre l'epidèmia apareix a Viella. En pocs dies afectà a 27 persones, tres de les quals moren. Després s'extén amb rapidesa als altres pobles: Les Bordes, Bossost... seguint el curs del riu Garona en son camí fins a França. La memòria de Ximenez del Rey deixa prou clara la situació sanitària de la zona. Ni Viella, ni Gausach tenen clavegueres. Els excrements humans van a parar a les quadres; i barrejats amb els procedents de l'abundant bestiar serviran d'adob. En quant a l'aigua destinada al consum de la població ni els dipòsits ni les conduccions compleixen els mínims requerits. Ximenez reclamà la presència del Dr. Fontanals fundador i director del Parc Sanitari Provincial (2).

Arribat a Viella pren les mesures més elementals. Tanca les aigües d'abastiment i obliga a desinfectar tot allò que pot ser un mitjà de transmissió. L'epidèmia cedeix en poc temps. Resta, no obstant, una qüestió fonamental per resoldre: On és el focus de la infecció? i quines són les vies d'extensió?

D'acord amb l'origen hídric sostingut pels millors epidemiòlegs, Fontanals estudia les aigües d'abastiment. Viella es proveeix del riu Negre que neix al Massís de la Maladeta i que en arribar al poble s'uneix al Garona, el qual, travessa la Vall d'Aran i els Pirineus i passa cap a França. Fontanals pensa que és el riu Negre el transportador de l'epidèmia. En conseqüència és precís localitzar el punt del seu curs on rep els bacils tifòdics. Però des del seu naixement fins a Viella no travessa cap població. A les seves marges inclinades tans sols hi ha prats d'herba on pastura el bestiar després del llarg hivern. La contaminació ha de passar moments abans d'entrar a Viella. Fontanals fixa la seva atenció a les últimes cases que es troben corrent amunt i a poca distància de la presa d'aigua.

Segur que llenen al riu els excrements, com és costum. Però en aquestes cases precisament ningú no recorda ni un sol cas sospitos o confirmat de tifoide. Fontanals dubta del riu Negre. aleshores, com explicar el cas del poble de Bossost?. A Bossost tan sols cauen malalts els qui utilitzen pel seu consum les aigües del Garona. Tan sols resta una possibilitat: el riu Negre es contamina durant el seu recorregut.

Així és. Per aconseguir abundosa herba, els aranesos depositen als inclinats marges tot el fem acumulat a les quadres durant l'hivern. Es barregen dejeccions humanes i animals. A l'època del desglaç i la pluja, l'aigua arrossega fins al riu materials dels vessants que poden incloure partícules contaminades d'un malalt tifòdic. Així arriba la infecció a Viella i a d'altres poblacions riu avall.

Descobert l'origen, Fontanals proposa a la superioritat, substituir el riu Negre per una altra font d'aprovisionament. Aconsella utilitzar el reguer que s'origina al massís de la Tibaeta, i que discorre sense perill de contaminació. Proposa també protegir la població amb la vacuna antitifòdica. Més tard, ens dirà que no pogué aconseguir-la en quantitat suficient, de manera que la vacunació no va ser possible (3).

Per la seva tasca durant l'epidèmia de Viella, el Consell d'Estat de Sa Majestat Alfons XIII, concedeix l'any 1916 al Dr. Fontanals, la Creu de Beneficiència de Primera Classe.

Abril de 1914. Se celebra a Palma de Mallorca el 1er Congrés Espanyol de Pediatria. El patrocina el Govern de S.M. i són membres d'honor Valeriano Weyler i Antonio Maura. El catedràtic de pediatria de la Universitat de Barcelona Dr. Andreu Martínez Vargas és President de la Comissió Organitzadora. Pot fer-se soci protector abonant un donatiu no més petit de 50 pessetes. Fontanals presenta una comunicació titulada "Primeres vacunes col·lectives a la infància practicades a Espanya", on resumeix els treballs efectuats a la trobada de la Vall d'Aran, destinats a combatre la febre tifoide. A Lleida hi ha des de sempre una situació d'endèmia que pot agreujar-se qualsevol moment. Les pèssimes condicions d'abastiment d'aigua destinada al consum humà, repetidament denunciades per Fontanals i d'altres més expliquen la seva preocupació. A la tornada de l'epidèmia de Viella, sent la necessitat de protegir els asilats de les Institucions de la Beneficiència: Asil provincial, Maternitat i Inlusa. Decideix fer amb ells, el que no va poder fer als aranesos: la vacunació preventiva.

Escull dos nens de 9 i 12 anys, i els vacuna. En un article descriu detalladament la selecció del tipus de vacuna, les dosis i la tècnica així com les incidències de la prova.

Una vegada està segur del procediment passa a protegir tota la població asilada que inclou quasi 200 nens. El resultat és excel·lent ja que ha disminuït dràsticament el nombre habitual de malalts.

Els companys de Fontanals li demanen que exposi la seva experiència públicament i, ón millor que al Congrés de Pediatria?

A Espanya ningú no havia efectuat la vacunació col·lectiva en un grup tan nombrós de nens (4).

F. Fontanals nasqué a la ciutat de Lleida a l'any 1863. Cursà estudis de Medicina a la Universitat de Barcelona obtenint magnífiques notes. Als 22 anys obté per oposició la plaça de metge de la Inlusa i Maternitat Provincial. Per la seva destacada feina durant l'epidèmia de còlera de 1885 fou nomenat Fill Predilecte de diverses poblacions lleidatanes i rebé públic agraïment de l'Ajuntament de Lleida. Fundà el Parc Sanitari i fou el seu Director fins a la seva mort.

Des d'aquest càrrec, va impulsar campanyes sanitàries, adquirí tot l'utilitatge que pogué i no va escatimar esforços per portar la sanitat

pública lleidatana a un nivell digne (5). Hem comentat la seva tasca a Vielha. Torna a aquesta població a l'any 1918 amb motiu de l'epidèmia de grip que assolava el país.

Va intervenir de forma destacada en la creació de l'Hospital Provincial de Sta. Maria, tal com avui el coneixem. Ja en 1910 Fontanals, a petició de la Junta de Sanitat, elabora un informe aconsellant la substitució de l'antic Hospital Municipal de Sta. Maria (acabat al 1517 durant el regnat de Carles I d'Espanya i remodelat en diverses ocasions) per un altre dependent de la Diputació i construït amb criteris moderns. El traspàs efectiu de l'establiment a la Diputació es retrassa fins 1915.

En aquest any, el President de la Diputació exposa al Cos Mèdic Provincial el projecte de crear un gran hospital de 200 llits amb serveis i instal·lacions adequades a les necessitats de la Província. Una ponència formada pels doctors Fontanals, Rabasa i Llorens confeccionarà un estudi que assessori a la Diputació (6). Passaran 8 anys abans que s'iniciïn les obres i d'altres 5 anys pel seu acabament, en 1928, any en que mor el Dr. Fontanals.

A la Creu Roja, fundada a Lleida l'any 1873 (7) va trobar una institució modèlica quant als seus principis altruistes. Arrivà a presidir la Junta de Govern, preocupant-se constantment de millorar la seva organització i dotació material, com fou per exemple, l'adquisició d'una ambulància i el personal adequat.

Exercí de forense durant 20 anys i al llarg de la seva pràctica professional va escriure llibres i articles. Alguns d'aquests han quedat recollits als Butlletins Mèdics col·leccionats al Col·legi de Metges de Lleida. Precisament, d'ells s'ha obtingut la majoria del material aquí utilitzat.

Fontanals era membre d'honor amb Medalla d'Or de l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya, guanyada amb concurs, i soci de mèrit de la Societat Espanyola d'Higiene. La Creu Roja li otorgà la gran Placa d'Honor i Mèrit, així com la medalla d'Or i Plata i la Commemorativa de la repatriació. Com abans indicàvem la seva feina durant l'epidèmia de la Vall d'Aran li va valer la Gran Creu de la Beneficència otorgada per S.M. Alfons XIII.

Va ésser també President del Col·legi de Metges de Lleida abans que la col·legiació fos obligatòria a l'any 1917.

La mort, després d'una curta malaltia, li arrivà en plena activitat professional. Uns pocs mesos darrera, havia tornat d'un viatge d'inspecció per a visitar als dementes pobres lleidatans ingressats als establiments psiquiàtrics de Sant Boi i Salt.

L'aportació de la medicina lleidatana a Catalunya durant el primer terç de segle és modesta. Per això, convé destacar noms com Fontanals o Serés (mort al 40 anys d'edat, un mes abans que Fontanals) per esmentar-ne dos. El futur deu reservar un lloc als metges lleidatans. Futur que aviat serà present si tots hi trabajem.

BIBLIOGRAFIA

- (1) EL PAIS, 23 de maig de 1928.
- (2) BOLLETI MEDIC n° 131 (1913)
- (3) " " n° 132 (1913)
- (4) " " n° 140 (1913) i n° 147 (1914)
- (5) " " n° 123 i 124 (1912)
- (6) " " n° 163 (1915)
- (7) NOTICIA HISTORICA SOBRE EL DESARROLLO DE LA MEDICINA EN LERIDA.
Josep Lladonosa i Pujol.